

karnaslarla süslü şerefe çıkması üstünde XVII. yüzyılda yenilediği bilinen kısa bir petek görülür.

*Hadikatü'l-cevâmi'*de bildirildiğine göre kurucusu Firuz Ağa'nın türbesi caminin haziresinde idi. İhsan Erzi tarafından bir yazma nüshada tesbit edildiğine göre yanında Bâbüssaâde ağalarından İsmâil Ağa'nın türbesi bulunuyordu. Bugün her iki türbeden de hiçbir iz kalmamıştır. 27 Rebülâhîr 1282'de (19 Eylül 1865) Hocapaşa yangınından sonra kurulan Islâhât-ı Tarîk Komisyonu Diyanet caddesini genişletirken caminin duvarı geri alınmış, bu arada harap türbe de yok edilmiştir. Caminin çevresi düzenlenirken 1938'de ortadan kaldırılan hazîredeki mezarlarda kitâbesi olmayan bir mermer sanduka caminin doğu tarafında toprağın bir set teşkil ettiği yere monte edilmiştir. Bunun caminin bânisi Firuz Ağa'ya ait olduğu sanılmaktadır. Yine bu düzenleme sırasında buradaki tonozlu bir çeşme haznesi de restore edilerek korunmuştur.

Firuz Ağa vakıflarından olan ve *Hadikatü'l-cevâmi'*de bildirildiğine göre Şeyh Hamdullah'ın ilk meşk hocalığını yaptığı sıbyan mektebinden bir iz kalmadığı gibi yeri de belli değildir. Evvelce avlu duvarına bitişik olan sebîl de günümüze kadar gelmemiştir.

Müştemilâtından mahrum bugünkü haliyle bile Firuz Ağa Camii tek kubbeli camiler tipi içinde Osmanlı dönemi Türk yapı sanatının en tanınmış ve en güzel eserlerinden biridir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. D 9567, E 8219; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 23-25; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 155; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 211-213; Halil Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 39-40; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 40-41; a.mlf., *İstanbul Sarayları*, s. 201-202; Semavi Eyice, *İstanbul, Petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 29, nr. 34; a.mlf., "İstanbul Minareleri", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963, s. 43; Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", a.e., s. 385; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), I, 291-292; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 414; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 249-252; *Eminönü Camileri* (haz. Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 70-73; A. Gabriel, "Les mosquées de Constantinople", *Syria*, VII, Paris 1926, s. 370; Halit Eraktan, "Firûzağa Camii", *İst.A*, XI, 5794-5796.



SEMAVİ EYİCE

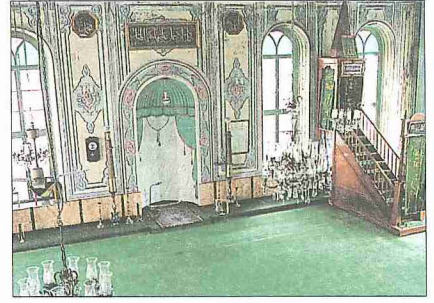
## FİRUZ AĞA MESCİDİ

İstanbul Beyoğlu'nda  
bulunduğu semte adını veren  
bir mescid.

Firuz Ağa Mescidi (Camii) Beyoğlu ilçesinde, Sıraselviler caddesiyle Defterdar Yokuşu'nun birleştiği yerde aynı adla anılan küçük meydanın bir köşesindedir. Yapım tarihi ve bânisi hakkında bilgi yoktur. Sultanahmet'te ve Bozdoğan Kemerinin yanındaki aynı adı taşıyan cami ve mescitle bir ilgisi bulunmamaktadır. Ayvansarâyî *Hadikatü'l-cevâmi'*de bu mescid hakkında, "Bânisi saray ağası Firuz Ağa'dır, merkadi bilinmiyor, minberini hayır sahiplerinden Emine Hatun koymuştur" demektedir. Ancak elde ettiği *Hadikatü'l-cevâmi'*in eski bir yazma nüshasını özetleyerek Almanca'ya çeviren J. von Hammer (eser daha sonra J. J. Hellert tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir) burada basılı nüshada olmayan şu bilgiyi nakleder: "Kurucusu Sipahioğlu Mehmed Ağa'nın oğlu 1040'ta (1630-31) ölmüştür".

17 Cemâziyelâhîr 1238'de (1 Mart 1823) çıkan büyük Cihangir yangınında Firuz Ağa Mescidi ve çevresi de harap olmuş, ancak bu felâketten az sonra kitâbesine göre 1239'da (1823-24) II. Mahmud tarafından bütünüyle yeni bir biçimde inşa ettirilmiştir.

Bugünkü bina "Tanzimat üslubu" denilen mimari karakterdedir. Dikkate değer bir özelliğe sahip bulunmayan mescid, altında dükkânlar yer alan ve iki tarafından merdivenlerle çıkılan fevkanî bir yapıdır. İki yolun birleştiği yerde ve



Firuz Ağa Mescidi'nin içinden bir görünüşü

meydana bakan köşe pahli olarak yapılmış, buradan, üstünde kitâbe olan kapıdan bir iç merdivenle son cemaat yerine bağlantı sağlanmıştır. İkinci merdiven ise dışta, minarenin bulunduğu tarafta yan cepheye bitişiktir.

Dikdörtgen planlı olan harim iki yanalarda üçer tane olmak üzere ahşap pâyelerle üç sahna ayrılmıştır. Mihrap ise yarım yuvarlak bir çıkıntı halindedir. Yuvarlak kemerli uzun pencerelerle aydınlanan mescidin üstü kiremit örtülüdür. Firuz Ağa Mescidi'nin bugünkü görünümü onun önceki halinden iz taşımadığı gibi bir sanat değerine de işaret etmez.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 69; Hammer, *HEO*, XVIII, 77, nr. 672 (*Hadika*'nın Fransızca özet); Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963, s. 359-360; H. Eraktan — H. Göktürk, "Firûzağa Mescidi", *İst.A*, XI, 5798-5799.

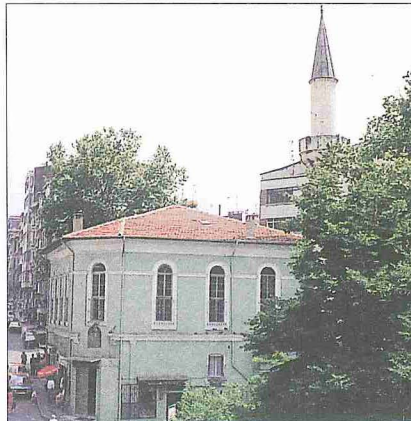


SEMAVİ EYİCE

## FİRUZ AĞA MESCİDİ

İstanbul Fatih'te  
XVI. yüzyıl başlarında yaptırılmış,  
bugün mevcut olmayan bir mescid.

Eski Kırkçeşme semtinde Bozdoğan Kemerinin Hâşim İşcan Geçidi tarafında, buradaki parkın yerinde Fâtih Sultan Mehmed Anıtı'nın hizasında bulunuyordu. Bânisi ve yapıldığı tarih hakkında bilgi yoktur. Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*de sadece bânisinin kabrinin mescidin altında olduğunu bildirmiştir. Bu mescidi yaptıranın Sultanahmet'teki Firuz Ağa Camii'nin kurucusu ile aynı kişi olduğu yolundaki iddia asilsiz olmalıdır. Çünkü Ayvansarâyî, her iki



Firuz Ağa Mescidi - Beyoğlu / İstanbul



hayratın kurucularının kabirlerini ayrı ayrı cami ve mescidlerin yanında göstermiştir. Tahsin Öz, gerek mescidin bânisi gerekse yıkılması tarihi hususunda hatalı bilgiler vermektedir (*İstanbul Camileri*, I, 61, not 116).

*İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde bu mescid hakkındaki bir kayıttan, vakfiyesinin 907 yılı Safer ayında (Ağustos - Eylül 1501) Mevlânâ Mehmed b. Mustafa imzasıyla düzenlendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca mescide su kemeri (Bozdoğan Kemeri) yakınında ve Galata'da mülkler vakfedilmiştir. Aynı defterdeki diğer kayıtlara göre 943 Zilkadesine (Nisan 1537) kadar daha başka hayır sahipleri de vakıflar yapmışlardır. Buna göre Fîruz Ağa Mescidi II. Bayezid dönemi yapılarından olmalıdır.

İstanbul'un büyük yangınlarından bazıları bu bölgeden geçtiğine göre Fîruz Ağa Mescidi'nin de ilk şeklini koruyamadığı muhakkaktır. 1944-1945 yıllarında Atatürk bulvarının etrafı istimlak edilerek açıldığında, cadde üzerine isabet etmemesine rağmen Fîruz Ağa Mescidi de yıktırılarak yok edilmiştir. Buna gerek olmadığı eski şehir planlarından anlaşılır; nitekim mescid, günümüzde ayakta olan Gazanfer Ağa Medresesi ile aynı hizada bulunuyordu.

Minareli, dikdörtgen planlı, üstü kiremitli ahşap çatı ile örtülü, iddiasız küçük bir yapı olan Fîruz Ağa Mescidi duvarla çevrili bir avlunun içindeydi.

#### BİBLİYOGRAFYA :

*İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 230-231, nr. 90; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, I, 158; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 216; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 61; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 273'teki plan (mescidin yeri hakkında); *Fâtih Camileri ve Diğer Târiht Eserleri* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 100; R. Ekrem Koçu, "Fîruzâğa Mescidi", *İst.A*, XI, 5797-5798.



SEMAVİ EYİCE

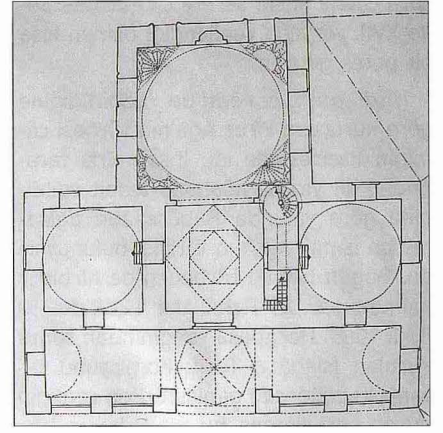
## FİRUZ BEY CAMİİ ve MEDRESESİ

Milas'ta  
Menteşeoğulları dönemine ait  
cami ve medrese.

Milas'ın Burgaz mahallesinde, Hisarbaşı ve Yeldeğirmeni mevkiğini birleştiren yol üzerinde yer alan yapıların, caminin girişindeki dört satırlık sülüs hatlı ve 26 Safer 797 (21 Aralık 1394) tarihli Arapça kitâbeden Osmanlılar'ın Men-

teşe valisi Fîruz Bey tarafından inşa ettirilmiş olduğu öğrenilmektedir. Halk arasında Kurşunlu Cami adıyla da tanınan cami, mavi damarlı mermer kaplamalarından dolayı Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde Gökcamii şeklinde zikredilmiştir. İnşaat tarihi Osmanlılar'ın Milas'taki ilk hâkimiyet dönemine (1390-1402) rastladığı için bazı araştırmacılar yapıları erken Osmanlı eseri olarak değerlendirilmekte iseler de plan tipi dışındaki mimarileri Beylikler döneminin devamı niteliğindedir.

Cami, Anadolu'da özellikle Osmanlı döneminde XIV. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren yaygın biçimde ortaya çıkan ve "zâviyeli camiler" denilen yapıların önemli bir örneği olup cephe düzenlemesi, teknik özellikleri, süslemeleri ve kullanılan malzeme yönünden yöredeki Mentеше Beyliği camileriyle büyük benzerlikler gösterir. Bundan dolayı Balat'taki 1402 tarihli İlyas Bey Camii'nde çalışan ustalarla aynı atölyeye mensup ustalar tarafından yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Goodwin, s. 31). Yapı bu tipin örnekleri arasında gelişmiş mekân anlayışı, örtü sistemindeki çeşitleme, cephe düzenlemesi, malzeme-teknik özellikleri ve süslemesi açısından Ortaçağ Türk mimarisi içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Birçok defa onarıldığı anlaşılan yapının üst kısımları ile kuzeyindeki şadırvan XIX. yüzyıl eseridir; minberin ve kapı kanatlarının da 1875 yılında İstanbul'a götürüldüğü ve yerlerine yenilerinin yapıldığı bilinmektedir. 1824-1826 yıllarında Milas'ı ziyaret eden Avusturyalı seyyah A. von Prokesch, cami çevresinde içinde zambaklar yetişen bir mezarlığın bulunduğu söz etmektedir. Ancak bu hâzireden günümüze bazı eski fotoğraflar



Firuz Bey Camii'nin planı

larla (bk. Ayverdi, rs. 895) Fîruz Bey'in eşine ait olduğu söylenen bir mezar taşından başka bir iz kalmamıştır. Yapı son olarak 1974-1977 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce büyük ölçüde onarılmış, kurşun örtüleri, kubbe kasnağı sivaları, içteki kalem işleri yenilenirken çevresinde de düzenleme yapılmıştır.

Cami üç bölümlü son cemaat yeri, giriş mekânı ve bunun iki tarafında yer alan birer yan mekânla (hücre, zâviye) harimden oluşur. Kare planlı orta bölümü üçgen kuşakla geçilen sekiz dilimli kubbe ile, dikdörtgen planlı yan bölümleri beşik tonozlarla örtülü olan ve avlunun zemin kotundan iki basamak aşağıda bulunan son cemaat yeri, içteki bölünmeyi yansıtmayacak biçimde beş sivri kemerle avluya açılır. Yapının kuzey cephesi ekseninde dikdörtgen kapı ile geçilen giriş mekânı yaklaşık kare planlıdır ve üzeri bindirme tonozla örtülüdür. Buradan, ikişer basamakla çıkılan doğu-batı ekseninde açılmış birer basık kemerli kapı ile yanlardaki hücrelere geçilir. Kare planlı olan ve atlı üstlü ikişer pencere ile kuzeyden son cemaat yerine, yanlardan ve güneyden dışarıya bakan yan hücrelerden doğudaki tromplarla, batıdaki ise üçgenlerle geçilen birer kubbe ile örtülüdür. Diğer hacimlerden daha büyük boyutlu olan kare planlı ve tromp geçişli kubbeyle örtülü harime üç basamakla çıkılır. Giriş bölümü ile bu mekânın arasındaki bağlantı büyük sivri kemerle sağlanmıştır.

Yapı dıştan simetrik bir cephe düzenlemesi yansıtır. İki tarafı kapalı son ce-

Firuz Bey Camii - Milas / Muğla

